

УДК 811.161.2:81-112.2

DOI: <https://doi.org/10.37919/3083-6212.2025.2.41-63>

Коца Р.О.

кандидат філологічних наук,
старший науковий співробітник
відділу історії української мови та ономастики
Інституту української мови НАН України
<https://orcid.org/0000-0002-2074-2250>
e-mail: rgomonai@ukr.net

ФОРМУВАННЯ КАТЕГОРІЇ ПРИСВІЙНИХ ЗАЙМЕННИКІВ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

У статті здійснено комплексний історико-дериватологічний аналіз присвійних займенників української мови, простежено еволюцію їхніх форм від праслов'янського періоду до нової української мови. На основі широкого кола писемних пам'яток проаналізовано структурно-семантичні особливості та функційно-стилістичне використання присвійних займенників *мій, твій, свій*, форм третьої особи *його, її, їхній*, а також займенників множини *наш, ваш* та їхніх похідних на різних етапах розвитку мови. Визначено формальні моделі утворення всіх зафіксованих форм, схарактеризовано їхні семантичні відтінки, граматичні ознаки та сферу вживання. Особливу увагу зосереджено на формах присвійних займенників третьої особи, зокрема етимології, морфологічній будові та синтаксичних функціях, а також на виявленні архаїчних та інноваційних рис, визначенні ступеня їхньої відповідності або відмінності порівняно з іншими слов'янськими мовами.

Ключові слова: присвійні займенники, словотвір, українська мова, діяхронія.

У давньоукраїнській мові існувала чітко сформована система присвійних займенників, які, поєднуючи в собі особове значення зі значенням посесивним [Вихованець, Городенська 2004, с. 203], указували на належність предмета особі. До них відносимо *мои, моє, моя; твои, твоє, твоя; свои, своє, своя; наш, наше, наша; ваш, ваше, ваша*. Усі вони мають корені, спільні для слов'янських і неслов'янських індоєвропейських мов [Самійленко 1970, с. 16].

Займенник *мои* є продовженням псл. **mojь*, який має точний відповідник у ст.-пруськ. *mais* (< **majas*) і сягає і.-є. **mojos*, що є похідним від основи з *-o-* від займенникової форми давального чи місцевого відмінків **moi* (слов'янське **mi*) (ЭССЯ 19, с. 126–127; Brückner I, s. 342; БЕР IV, с. 208; Skok II, s. 449; Rejzek, s. 413). Пор. лат. *meus*, гот. *meins*. Отже, псл. **mojь* — сполучення займенникової основи **mo-* з формантом присвійності *-jo-*

(ЭССЯ 19, с. 127). Інше трактування подано в О.М. Трубачова, який порівняв **то̑ъ* з **на̑ъ* < **nas-jo-* і **ва̑ъ* < **vas-jo-* та запропонував пояснення структури **то̑ъ* < **то̑̑-jo-* (ЭССЯ 19, с. 127).

Займенник *мои* вказував на те, що належить особі оповідача або має відношення до нього, і саме в такій формі вживався впродовж XI–XVIII ст. Наприклад: *къ рабѣ мои агару* (1037–1050 / XV Іл. Сл., 170 б), *и молваше тако Андрѣви и горожаномъ то есть градъ мои* (1123 / 1425 ПСРЛ II, с. 107), *печална љси дїѣ моя* (1117 / 1377 ПМ, с. 78), *оца моего нб(с)наго* (1264–1301 ГЄ, с. 27), *мое село коростно* (1388 Молдован, с. 264), *а на то ест вѣра моя* (1393 Cost. I, с. 14), *и ро(д)тель мой(х)* (1401 Дарча С. Винца), *штобы проустилъ мои послы черезъ свою землю* (1481 ВД II, с. 364), *жонѣ мои* (1577 ВГ, с. 223), *дарова(ти) матери мою(и)* (1578 АО, с. 59), *ма(л)жо(н)це мое(и) мило(и)* (1578 КЗК, с. 44), *мой ла(с)кави(й) прїятелю* (1716 ПЛ, с. 21), *дочерь моя* (1717–1767 Дн. Марк., с. 22), *всеч.[естный] ѿ.[че] няню мой соло(д)кій* (1756 Удварі, с. 133), *ѡнъкъ мо(й), Иванъ, тогда был на токѣ* (АППС 2, с. 2) та ін.

Подекуди в пам'ятках XVII–XVIII ст. фіксуємо форму *муй*, зокрема: *му(й) мужъ, небожьчи(к)* (1652 ЛРК, 1 зв.), *муи марадик вылтуи собѣ* (у записі 1710 р. — *мои*; 1657 Панькевич, с. 169), *по моемъ исходѣ зостаючи муи снѣ на имя Иванъ* (1712 Панькевич, с. 172). У такій формі цей займенник до сьогодні збережено в говорах української мови (АУМ I, к. 57; АУМ II, к. 51).

Форму *мій* засвідчено у словниках від XIX ст.: *мій* (1843 Б.-Н., с. 226; 1861 Закревський III, с. 396; 1885–1886 Жел. I, с. 442; 1907–1909 Грінченко II, с. 430; 1924–1933 РУАС, с. 1104; 1924 Огієнко, с. 229). Нині така форма є літературною нормою (СУМ IV, с. 732).

Праслов'янський займенник **tvȏъ* [ст.-сл. і д.-р. *твои*, укр. *твій*, рос. і блр. *твои*, болг. і макед. *твои*, с.-х. *твôj*, слвн. *tvoj*, чеськ. *tvůj*, слвц. *tvoj*, польськ. *tvój*] споріднений зі ст.-пруськ. *twȃis*. Пов'язаний він з особовим займенником **tu* й утворився від і.-є. основи **two-* (**tuo-*) за допомогою словотворчого форманта *-jo-*: **tuoios* → *tvȏъ* (ЕСУМ V, с. 532; Rejzek, s. 724; БЕР VII, с. 866). Щодо лит. *tãvas*, д.-інд. *tvaḥ* та ін., то праслов'янські форми є новотворами. У праслов'янській мові мало би бути **tuos* чи **teuos* але, імовірно, за зразком **toios* стало **tuoios* [Гуйєр 1953, с. 91]. Кореня *tew-* у слов'ян немає, натомість вони зберегли корінь *two-* (Brückner II, s. 605).

Займенник *твои* вказував на належність особі, до якої звертаються або на відношення до неї: *врази твои* (1037–1050 / XV Іл. Сл., 179 а), *где оузримъ стагъ твои тоу и мы с тобою готови есмь* (1146 / 1425 ПСРЛ II,

119 зв.), в заповѣде(х) **твои(х)** (XIV Уж. П., 87 а), пречѣтноє и велелѣпноє има **твоє** (XIV Уж. П., 87 а), проиш' вельми **твою** милость (1481 ВД П, с. 364), сын **твой** молодий (1567 АрхЮЗР 8/III, с. 145), где єсть ска(р)бѣ **твои** тамъ будє(т) и серце **твоє** (1581 Є. Нег., 6 зв.), глаголаніє и молитва **твоя** въ нѣдра **твоя** возвратится (1638 АЮЗР III, с. 11), ε(д)но слово **твоє** гї̄ (к. XVI УЄ № 31, с. 120), и в прочіихъ дѣис(т)вїя(х) **твоихъ** зостає(ш) злочи(н)нихъ (1723 ПЛ, с. 37).

Форму *твій* фіксуємо в художніх творах від XIX ст.: *Грицько, кислиці в пельку пхав, Та твій Рябко од їх оскоми не чував* (П. Гулак-Артемівський)¹, *І щоб твій дух і не пах!* (І. Котляревський), *тим голосок твій глибше та глибше пройшов мені в серце* (М. Старицький), *А хто ж твій рід? чи ти його зовсім не маєш?* (Леся Українка), *Ой козаче, небоже! І яктань твій не поможе!* (1827 Максимович, с. 128) та ін. Лексикографовано її і в словниках новоукраїнського періоду: *твій* (1843 Б.-Н., с. 350; 1861 Закревський, с. 544; 1885–1886 Жел. П, с. 953; 1907–1909 Грінченко IV, с. 251). Нині така форма є літературною нормою (СУМ X, с. 50).

Праслов'янський займенник **svojb* [ст.-сл. і д.-р. *свои*, укр. *свій*, рос. і блр. *свои*, болг. і макед. *свои*, с.-х. *свѣј*, слвн. *svoj*, чеськ. *svůj*, слвц. *svoj*, польськ. *swój*] споріднений зі ст.-пруськ. *swais* і утворений від і.-є. займенникової основи **svo-* (**sue-* / **suo-*) за допомогою дериваційного форманта -*jo-*: **suojos* → **svojb* (ЕСУМ V, с. 194; Rejzek, s. 653; БЕР VI, с. 562). Праслов'янські форми цього займенника, як і **tuojos* → **tvojb*, є новотворами, посталими, очевидно, за аналогією до **tojos*, оскільки повинно було би бути **suos* чи **sejos*, збережене, зокрема, у лит. *sãvas*, д.-інд. *svaḥ* та ін. [Гуйєр 1953, с. 91].

Займенник *свій*, *своє*, *своя*, як і зворотний займенник *себе*, у слов'янських мовах може стосуватися кожної особи однини і множини, яка виступає в реченні логічним суб'єктом. Ця особливість використання займенника *свои* досить чітко виявляється в пам'ятках давньоукраїнського письменства [Самійленко 1970, с. 16]: *сътвори избавленіє людємъ своимъ* (1037–1050 / XV Іл. Сл., 168 а), *Имаху бо обычаи свои и законъ ѿць свои и преданья каждо свои нравъ* (1116 / 1377 ПВЛ, с. 5), *а приметъ є в ср(д)це своє* (1117 / 1377 ПМ, с. 78). За висновками Л.Л. Гумецької, в українській актовій мові XIV–XV ст. вживання зворотного присвійного займенника навіть пе-

¹ Приклади без детальної паспортизації взято з Генерального регіонально анотованого корпусу української мови (ГРАК).

реважає над використанням присвійного займенника 1-ї особи однини [Гу-мецька 1958, с. 160], тобто частішими є конструкції типу *a на то есм(ь) приложилъ свою печать* (1366 Гр. XIV, с. 38), *свѣдчю то своѣмъ листомъ* (1421 УГр. XV, с. 64), *и печать есмо свою звѣсили* (1468 УГр. XV, с. 30), аніж конструкції типу *a на то есмо к сеи грамо(т) наши пѣчати привесили* (1388 Розов, с. 42), *a про лепшое сведомье и тве(р)дость и печа(т) мою привѣси(л)* (1478 УГр. XV, с. 68).

Багатий ілюстративний матеріал, сформований на основі пам'яток, указує на високу частотність уживання займенника *свои* впродовж багатьох століть, до того ж його використання не залежало від жанрово-стильової різновидності: *при своємъ животѣ и по своємъ животѣ* (1385 Гр. XIV, с. 64), *по своєюу дѣвцѣ* (1393 Молдован, с. 267), *блг(д)тью своєю бѣ да простить и помилоуетъ всѣ(х) васъ* (XIV Уж. П., с. 9 б), *съ силож своєж, и стѣми агѣлы своими* (1401 Дарча С. Винца), *и прѣ(д) нами дадоше ѿ своєго оурика* (Гр. 1404), *та(к) за живота своєго, яко и по животѣ своємъ* (1567 ВГ, с. 10 зв.), *Ѹ сво(и) ставокъ* (1568 Волинь, с. 137), *брата своє(г) фѣдора* (1574 АО, с. 51), *дѣкрето(м) свои(м) наказа(л)* (1598 ККПС, 38 зв.), *и (в) мешокъ сво(и), которо(г)[о] при собѣ мѣлъ* (1652 ЛРК, с. 2), *тамже видѣлемъ воли свои* (1717-1767 Дн. Марк., с. 29), *и послали своихъ посланцовъ* (XVII ЛС, с. 9) тощо.

Форма *свій* (як і *мій, твій*) починає функціювати в новій українській мові. Наприклад: *покинув свій промисел і мало-помалу розточив своє добро* (І. Котляревський), *вона рада б усе їй противне загарбати у свій круговорот і приглушити* (О. Кобилянська), *У всякого свій шлях!* (Леся Українка), *Пріѣзжає козакъ да у свѣй у двѣрь* (1827 Максимович, с. 41) та ін. Саме так її лексикографовано у словниках XIX – п. XX ст.: *свій* (1843 Б.-Н., с. 323; 1885–1886 Жел. II, с. 855; 1907–1909 Грінченко IV, с. 108), *всему своє врѣмя — на все свій час* (1924–1933 РУАС, с. 158) та ін. Нині така форма є літературною нормою (СУМ IX, с. 82).

Отже, праслов'янські присвійні займенники **тојь, *твојь, *својь* утворилися від основ відповідних особових займенників (**mo-*, **tvo-*, **svo-*) за допомогою і.-є. детермінатива *-iо-* > *-jō-* (чол. і середн. р.) або *-jā-* (жін. р.) [Мейє 1951, с. 354; Самійленко 1970, с. 16; Жовтобрюх 1980, с. 154; Długosz-Kurczabowa, Dubisz 2006, s. 234]. На місці етимологічного [o] у новозакритих складах (після занепаду кінцевих зредукованих) в українській мові закономірно виник [i]: *мій, твій, свій* [Самійленко 1970, с. 16; Жовтобрюх 1980, 154].

У деяких наддністрянських говірках присвійні займенники чоловічого роду однини втрачають кінцевий [й] — *мі, твої, сві* (Шило, с. 139).

Присвійні займенники 1-ої і 2-ої осіб множини (*нашъ, наше, наша; вашъ, ваше, ваша*) утворилися ще в праслов'янську добу від форми родового відмінка множини особових займенників (**nasъ, *vasъ*) за допомогою детермінативів -*jǫ-* (чол. і середн. р.) і -*jā-* (жін. р.) із закономірною зміною [s] + [j] на [š]: *nōs-jǫ* → *nas-jь* → *našъ, nōs-jǫ* → *nas-je* → *naše, nōs-jā* → *nas-jā* → *naša; vōs-jǫ* → *vas-jь* → *vašъ, vōs-jǫ* → *vas-je* → *vaše, vōs-jā* → *vas-ja* → *vaša* [Самійленко 1970, с. 16; Жовтобрюх 1980, с. 154]. Отже, **našъ* є продовженням і.-с. **nōs-*, поширене за допомогою -*jōs*, інакше — це похідне з -*jь* від тієї ж основи (**nas-*), яка представлена у формі родового відмінка множини займенника **my* (ЭССЯ 23, с. 128–129; ЕСУМ IV, с. 54; Skok II, s. 504; БЕР IV, с. 576; Rejzek, s. 421). Аналогічно — **vašъ* (ЕСУМ I, с. 341; БЕР I, с. 124; Rejzek, s. 739).

У всіх сучасних східнослов'янських мовах кінцевий **ь** у формі чоловічого роду відпав, а шиплячий приголосний ствердів. Так витворилися і сучасні українські присвійні займенники *наш, наше, наша; ваш, ваше, ваша* [Самійленко 1970, с. 16].

Займенник *нашъ* указував на те, що належить багатьом або стосується багатьох, між якими є особа, яка висловлюється: *и до нашего языка роускаго* (1037–1050 / XV Іл. Сл., с. 168 а), *ω гѣ спси княза нашего* (1095–1117 МЄ, с. 213), *придоша Печенѣзи. почаша звати нѣ ли мужа. се нашъ dospѣлъ* (1116 / 1377 ПВЛ, с. 42 зв.), *возворотиса домовъ. тако не наше есть верема* (1185 / 1425 ПСРЛ II, с. 223 зв.), *пѣна нѣшо(г)[о] млтиво(г)[о]* (1595 ККПС, с. 31), *а прето вола наша и розоуменьє наше в насъ в продъ лѣкарства потребуєтъ тожъ самый грѣхъ* (1607 Лѣк., с. 4 зв.); *нѣчого з тыхъ поменєныхъ на зємный нашъ скарбъ, Братіє не припадало, то єсть, нѣ ржа, нѣ моль, нѣ злодѣй* (1637 УЄ Кал., с. 71), *в(ь) нашихъ краяхъ литовски(хъ)* (1730 ПЛ, с. 53).

У XIII ст. у зв'язку з розвитком ділової документації починає формуватися нова семантика займенника 1-ої особи множини — 'вказує на те, що належить або має відношення до особи оповідача — представника верхівки феодального суспільства': *братъ нѣкто. могомъ преже сего посланъ бы(с) нашимъ недостоинствомъ къ стѣни вашеи. въпросити нѣкихъ* (1284 КР, с. 342 а), яка особливого розвитку набуває від XIV ст. Наприклад: *а на то дали єсмы свои листъ и нашу печать привѣсили* (1398 Розов, с. 57), *а тига села дадоше прѣ(д) нами и на наше вѣданіє* (Гр. 1404), *а на то вѣра нашего*

г(с)н̄(д)ства више писанного александра воєводи (1411 УГр. XV, с. 74), дали єсми служи **н̄ше(му)** (1465 УГр. XV, с. 29), наказує(м) **декретомъ наши(м)** (1655 ЛРК, с. 19 зв.).

Займенник *вашь* указував на те, що належить багатьом або стосується багатьох: *оцѣь **вашь** нб̄ныи* (1117 / 1377 ПМ, с. 83), *и єсть ми любо вѣра **ваш(а)** и служеньє* (1116 / 1377 ПВЛ, с. 75), *продайте жь имѣнїа **ваша** а роздайте в мл(с)тыню* (1556-1561 ПЄ, с. 276). Однак уже в давніх пам'ятках фіксуємо використання цього займенника в шанобливому значенні — 'вказує на те, що належить або стосується однієї особи': *перє(д) **вашею** мл̄(с)тью* (1578 КЗК, с. 43 зв.), ***ваше** желанїє и намирєнїє* (1711 ПЛ, с. 17) та ін.

Активно вживають займенники *наш*, *ваш* і в новій українській мові: *Да вже **нашихъ** козаченькб̄въ на линїю гонятъ* (1827 Максимович, с. 26), *Ой пб̄шла **наша** мати да улугъ по теляты* (1827 Максимович, с. 135), *Ой не плачте кары очї, така **ваша** доля* (1827 Максимович, с. 58), *Я вас зову так, як все село **наше** величає, шануючи **ваше** письменство і розум* (І. Котляревський), *Коли ви мені кажете про **ваші** почуття, я хвилююся, але в мені немає страху* (Ю. Яновський) та ін.

Від ХІХ ст. у словниках зафіксовано по 2 форми присвійних займенників для 1-ої і 2-ої осіб множини: *наш* (1893–1898 СРУ ІІ, с. 176; 1907–1909 Грінченко ІІ, с. 534; 1924–1933 РУАС, с. 1472), *ваш* (1893–1898 СРУ І, с. 65; 1907–1909 Грінченко І, с. 129; 1924–1933 РУАС, с. 76) і утворені від них за допомогою суфікса **-ськ-** — *наський* (1843 Б.-Н., с. 239; 1861 Закревський, с. 410; 1893–1898 СРУ ІІ, с. 176; 1924–1933 РУАС, с. 1472; 1929 Прав. сл., с. 325), *васький* (1893–1898 СРУ І, с. 65; 1907–1909 Грінченко І, с. 128; 1924–1933 РУАС, с. 76).

Займенник *васький* не набув поширення в новій українській мові. У словнику за редакцією Б.Д. Грінченка зафіксовано тільки один приклад: ***Ваські** звичаї не такі, як **наські*** (1907–1909 Грінченко І, с. 128). У РУАС його позначено як рідковживаний, а у СУМі взагалі не подано.

Натомість займенник *наський* уживали значно частіше. Наприклад: ***Наських** пирогів ляхи не печуть* (1864 Номис, № 862), *По **наському** звичаю треба пить горїлку до чаю* (1864 Номис, № 11540), *Юдун ляп себе по другій кишені та й виїняв ковбасу та тільки не **наську**, а німецьку* (Г. Квітка-Основ'яненко), *Бачимо, на шевському стільчику стоїть собі чоловік, з **наських**, видать, агітатором назвали його* (М. Стельмах), *Українофільство, небоже, се така хвороба, що заражені нею люди забувають говорити по-людськи, а починають «базікати», се значить ніби говорити по-хлопськи,*

але м'ягенько, і се називають «**наським** українським язиком» (І. Франко), Дак от уже таке їм покволе, доморосле московське, а не **наське** степне, що й водою нікому не замутишь (П. Куліш).

У всіх словниках до займенника *наський* подано уточнення семантики: 'свій; отечественный; природный' (1843 Б.-Н., с. 239), 'наш, тутешній' (1861 Закревський, с. 410), 'Свóйскій', 'Чужестра́нный' (1893–1898 СРУ II, с. 176), 'нашь, намъ принадлежащій, а не иностранный' (1907–1909 Грінченко II, с. 526), нам свойственный, у нас принятый, обычный: обычное русского «нашинский» (1924–1933 РУАС, с. 1472). Однак у СУМі різниці в семантиці між *наш* і *наський* немає — 'Те саме, що наш' (СУМ V, с. 210), хоча суфіксальну форму подано з поміткою *розм.*

Суфіксальні форми присвійних займенників на **-ськ-**, очевидно, були запозичені зі старопольської мови, де їх використання зафіксовано з XV ст. (Brückner I, s. 205): *mojski, twojski, jegojski, naski, waski, swojski* [Rospond 1979, s. 223]. Хоча цілком можливим є і спільне походження [Добрушина, Сичинава 2015, с. 51].

Про функціонування в українській мові займенників *своїскій, твоїскій, мойскій, наскій* написано в спеціальній примітці до граматики І. Ужевича 1645 р. (Уж. 1645, с. 21 б). Однак, імовірно, у XVII і навіть XVIII ст. вони не були поширені, бо навіть СУМ 16-17 до словникової статті *мойскій* (СУМ 16-17, 18, с. 26) подає єдиний приклад фіксації: *мойскій quasi teanus* (Уж. 1645, 37 зв.).

Займенник *наський* збережено до сьогодні в бойківських говорах (СБГ I, с. 477).

Нині застаріле і діалектне білоруське слово *наскі* використовують у художній літературі [Лукашанец 2007, с. 294], а в діалектах російської мови функціують займенники *нашевский* (СРНГ 20, с. 295), *нашин, нашій* (с. 298), *нашний, нашенский* (с. 301), *нашский / наский* (с. 302).

Присвійні займенники 3-ої особи у східнослов'янських мовах мають пізніше походження, ніж займенники 1-ої та 2-ої осіб. Як наслідок, у цих мовах не було сформовано окремі спеціальні форми присвійних займенників 3-ої особи, тоді як для інших осіб існують змінювані за родами, відмінками і числом окремі форми (пор. *мій, мого,...*; *наш, наша, наші,...*). Для вираження присвійності займенників 3-ої особи використовували незмінні форми, утворені від родового відмінка означально-вказівного займенника *и, њ, ѿ*, що, очевидно, було властивим ще праслов'янській мові [Бевзенко 1960, с. 182–183; Самійленко 1970, с. 17]. Це явище засвідчено вже у найдавніших

пам'ятках, зокрема, в Остромировому Євангелії, Ізборнику Святослава 1076 та інших: *хс же и ап(с)ли єго* (1037–1050 / XV Іл. Сл., с. 169 б), *оружьє ихъ внидеть въ ср(д)ца ихъ* (1117 / 1377 ПМ, с. 78 зв.), *оплакаль мужа єа* (1117 / 1377 ПМ, с. 84) тощо. Як бачимо, за синтаксичними властивостями ці форми поводити себе не як генетивні залежні, а як інші присвійні займенники [Волк 2014].

Форми родового відмінка займенника *и, ю, я* у присвійній функції досить широко фіксуємо в пам'ятках староукраїнської мови: *даємь єго посломь добровольное проеханье черезъ нашу землю* (1496 ВД II, с. 405), *и господар Єго Милост з обѣ сторон рѣчи ихъ выслѣхавши* (1519 АС III, с. 188), *людѣ(и) которыхъ з ы(з)бами и зо (в)сею маетьностью ихъ побралъ и за собою ѡсадилъ* (1552 ОЛЗ, с. 188), *по дело(х) ихъ познаєтє и(х)* (1556–1561 ПЄ, с. 40), *з бояры и (з) и(х) имє(н)ями* (1571 ВГ, с. 150), *на кгру(н)тє єго вла(ст)но(мь)* (1595 ККПС, с. 29), *ѡ(т) єго ру(к) мало и не (в)мє(р)* (1717 ПЛ, с. 22), *А наклади правниє жебы з хѣдоби и(х) нагорожєни били* (АППС 2, 144 зв.), *и о(т) жони єго, Хвє(н)ни* (АППС 2, с. 52) та ін.

Саме у формі *його, її* аналізовані присвійні займенники збережено в новій українській мові: *Єго жбнка Катеринка гуляє зь Москалями* (1827 Максимович, с. 135), *хоч рід його й походив з русинів, та давно уже тут все панство руське на католиків пошилось* (М. Старицький), *а гучний усміх промайнув по його обличчю* (О. Кобилянська), *Дай боже, щоб її природна доброта взяла верх над приманою багатого зятя* (І. Котляревський), *личенько її стоїть перед моїми очима, ні об чім думать не хочу* (І. Карпенко-Карий), *Яснії очі були, і погляд їх був, наче промінь* (Леся Українка) та ін.

Нині присвійні займенники *його, її* — літературна норма. Однак у СУМі їх не подано як окремі лексеми, оскільки такі слова розглядають як граматичні форми особових займенників 3-ої особи однини, які виконують присвійну функцію.

Стару форму присвійних займенників 3-ої особи збережено також у західнослов'янських мовах: польськ. *jego, jej, ich* [Długosz-Kurczabowa, Dubisz 2006, s. 234], чеськ. *jeho, její, jejich* (Rejzek, s. 254). Натомість південнослов'янські мови утворили нові присвійні займенники: хорв. *njegov, njezin*, множ. *njihov*; словн. *njegov*, болг. *негов; неин, техен, тяхна*, макед. *негов, нејзин, нивни* [Stieber 1989, s. 153]. Ці займенники сформувалися на основі родового відмінка однини анафоричного чи вказівного займенника, поєднаного з посесивними суфіксами **-овъ, *-инъ, *-ьнъ* [Matasović 2008,

s. 240; Видоески 1999, III, с. 162; БЕР IV, с. 594]. Форма жіночого роду хорватського займенника *njézin* походить від давального відмінка однини і містить частку *-zi* [Matasović 2008, s. 240], засвідчену також у макед. *nejzin* “її” [Видоески 1999, III, с. 162] та в болг. вказівних займенниках *тоузи*, *онзи* [Matasović 2008, s. 240]. Подібні новотвори засвідчено від XIII ст. [Мирчев 1978, с. 188; Matasović 2008, s. 240].

Отже, внаслідок функціональної транспозиції родового відмінка однини й множини особового займенника 3-ої особи форми *його* (*її*, *їх*) набули присвійної функції. На відміну від них, займенники 1-ої і 2-ої особи та зворотний не можуть виражати належність (пор. *книжка моя, твоя, своя, наша, ваша, її, брата*, а не *книжка мене, тебе, себе, нас, вас*) [Самійленко 1970, с. 17]. Водночас у давньоукраїнських і староукраїнських пам’ятках у присвійній функції іноді могли виступати форми давального відмінка особових займенників: *стрыи ми* (у Хлуд. і Погод. списках *мой*) *волости не дасть* (XI / 1425 ПСРЛ II, с. 281), *и за здравіє г(с)ва ми* (1448 Угр. XV, с. 101), *та єсть вѣра г(д)ва ми* (1456 Угр. XV, с. 105), *ніскоє поклонєніє бїровоу о(т) брашова, о(т) мєншаго прїятелѣ г(с)ва ти шолтоуза хърлѣ о(т) бръла(д)* (1434 Cost. II, с. 675).

Це явище і до сьогодні поширене в південно-західних говорах української мови: *Коровки ми не доєны, телята не ссали* (1885 Де-Воллан, с. 54), *Пелехата вульха, корень юй у водѣ* (1885 Де-Воллан, с. 56), *му* (СБГ I, с. 455).

У сучасній болгарській мові присвійні клітики активно функціують. Використання коротких форм давального відмінка особових займенників як присвійних засвідчено ще у староболгарській мові [Мирчев 1978, с. 188–190]. Як системне явище воно сформувалося під впливом балканського мовного союзу й тісно пов’язане із синкретизмом родового та давального відмінків, що є одним із найхарактерніших морфосинтаксичних балканізмів [Асєнова 2002, с. 84–85].

Український присвійний займенник 3-ої особи множини *їхній* — новоутворення, що постало внаслідок ускладнення форми *їх* прикметниковим суфіксом *-н-* та флексією *-ій* [Бєвзенко 1960, с. 183; Жовтобрюх 1980, с. 154]. Спершу він був притаманний уснорозмовному вжитку [Бєвзенко 1960, с. 183].

Поширення форм *його*, *її*, *їх* різними формантами властиве й іншим слов’янським мовам. Пор. блр. розм. *ягонь* (ТСБМ 5, 2, с. 490), *ейны* (ТСБМ 2, с. 241), блр. *іхні* (ЭСБМ 3, с. 406–407), рос. просторічне *ихний*, пн. сер.

рос. діал. *евонный, еговый, евоновый* [Stieber 1989, s. 153], сер.-болг. *еговь / неговь*, болг. *негови, неие*, болг. діал. *нихен* [Мирчев 1978, с. 188–189], чеськ. *její, jejích* (Rejzek, s. 254). Дуже різноманітні займенники прикметникового типу засвідчено в російських говорах: *их, иха, ихо* (де форма *их* осмислюється як форма чол. р. одн.) (СРНГ 12, с. 273), *ихна, ихны* (ПОС 13, с. 358), *ихий* (СРНГ 12, с. 273), *ихинский, иховый, ихонный* (СРНГ 12, с. 273). Географія цих похідних досить широка: це північні, і південні говори, і території пізнього заселення (Поволжя, Урал, Сибір) [Добрушина, Сичинава 2015, с. 43]. Пізнішими є утворення форми 3-ої особи однини: *евой, евоинский, евойный, евон(н)ный, евонов(ый), евошный; ее(н)ный, ейный, ейнин* (СРНГ 8, с. 321–314, 325, 333), які поширені в багатьох діалектах російської мови, особливо псковських [Добрушина 2013, с. 182], де літературні форми майже не використовують [Сидоренская 1960].

У сучасній українській мові лексема *їхній* є нормативною формою присвійного займенника 3-ої особи множини, однак її стандартизація — явище відносно недавнє, пов'язане з мовотворчою діяльністю ХХ ст.

У творах І. Котляревського, Г. Квітки-Основ'яненка, Т. Шевченка, П. Куліша, Марка Вовчка, А. Свидницького, І. Нечуя-Левицького та ін. займенник *їхній* не засвідчено — уживано тільки *їх* (за матеріалами ГРАК, mova.info). Зауважимо, що в ілюстрацію з повісті «Бурлачка» І. Нечуя-Левицького, наведену в СУМ (IV, с. 61): *По їхніх очах неначе було знать, що вони все знають* (1956 Нечуй-Левицький II, с. 98), було внесено редакторські правки. У першовиданні 1880 р. зафіксовано займенник *їх*: *у їхніх очих неначе було знать, що вони все знають* (1880 Левицький, с. 116).

За спостереженнями К.Р. Добрушиної, на основі паралельного українсько-російського корпусу НКРЯ, слово *їхній* уперше засвідчено в українській художній прозі 1872 р. — у творі М. Старицького «Як ковбаса та чарка, то минеться й сварка»: *Бери оцю сокиру, рубай їхні санки!* [Добрушина, Сичинава 2015, с. 46]. У 1890–1900-их рр. Леся Українка та М. Коцюбинський починають використовувати займенник *їхній* паралельно з *їх*, зокрема: *У їхній стороні нема такого. У їхній стороні й зимою сонце* (1908 Леся Українка, Одно слово, с. 5), *Признаюсь — заздрю планетам: вони мають свої орбіти, і ніщо не стає їм на їхній дорозі* (М. Коцюбинський), *Усі вони, наче живі, вставали поволі в моїй уяві — хазяїн, хазяйка і їхні діти* (М. Коцюбинський). Водночас західноукраїнські письменники к. ХІХ – п. ХХ ст. (І. Франко, О. Кобилянська, Марко Черемшина, В. Стефаник)

не сприйняли цю інновацію [Добрушина, Сичинава 2015, с. 46], хоча у словнику за редакцією Є.І. Желехівського чітко розмежовано дві форми: *их* — род. відм. *вони* / *іхній* — присвійний займенник (1885–1886 Жел. I, с. 326).

У «Словнику української мови» за редакцією Б.Д. Грінченка займенник *іхній* подано як синонім до основного варіанта *їх*: *іхній* ‘= *їх*’ (1907–1909 Грінченко II, с. 200). Однак уже в академічному РУАС за ред. А.Ю. Кримського як основну форму зафіксовано *іхній*, тоді як *їх* подано як рідковживаний варіант: *их, мест. притяж.* — *іхній*, (реже) *їх* (1924–1933 РУАС, с. 669). Таку норму підтримав, зокрема, й І. Огієнко, наголошуючи, що «*їх* вживається як предмет в реченні; коли ж це додаток прислівниковий, то частіше вживається *іхній*, а не *їх*» (1924 Огієнко, с. 175).

Протилежну позицію займав О. Синявський, який рішуче виступив проти форми *іхній*. На його переконання, «подекуди вживаний прикметник *іхній*» — це недавній новотвір, якого «ми не бачимо ні в старіших записках народньої мови, ні в давніших письменників, напр., у Шевченка слова *іхній* зовсім нема, а є тільки конструкції з родовим: *їх слава, їх лютії очі* і т. ін.» [Синявський 1941, § 161]. Мовознавець обстоював думку, що для вираження присвійності в займенників 3-ої особи «вживається конструкція з родовим відмінком займенника **він**: *його книга, її справа, їх звичаї* (тут і місце такого родового відмінка приналежності зберігається старе — перед керівним словом)» [Синявський 1941, § 161].

У «Курсі сучасної української літературної мови» (1969) перевагу також віддано формі *їх*, хоч і зазначено, що форма *іхній* можлива: «Для вираження належності третій особі, коли вона не є підметом у реченні, вживається форма родового відмінка анафоричного займенника *його, її, їх* (також *іхній*), що робить ще тіснішим зв'язок між групою особових і присвійних займенників» [СУЛМ 1969, с. 270]. Водночас у праці Б.Д. Антоненка-Давидовича «Як ми говоримо», що вийшла друком усього на рік пізніше (1970), чітко розмежовано дві лексеми: «Займенник *їх* звичайно є родовим або знахідним відмінком множини від займенника *вони*», хоча «трапляється іноді й у функції присвійного займенника, тотожного до займенника *іхній*» [Антоненко-Давидович 1970, с. 128]. У спеціально присвяченому цій проблемі параграфі (§ 2. *Їх* і *іхній*) мовознавець обґрунтував необхідність використання форми *іхній*, зазначивши: «Щоб уникнути зайвого паралелізму, який не поширює наших мовних можливостей, а, навпаки, створює плутанину, краще в нашій поточній усній і писемній мові додержуватись присвійного займенника *іхній*» [Антоненко-Давидович 1970, с. 128].

У СУМі лексикографовано лише форму *їхній* ‘належний їм’ (СУМ IV, с. 61), хоча українські письменники ХХ ст. використовували паралельно обидві форми. Наприклад: *хоч недалеко до їх хуторця, так забарилась я і заночувала там* (В. Барка) — *Там їхній хліб, що здобули в кривавиці чола* (В. Барка); *Сама твердиня Бога лежала перед їх похололими душами* (І. Багрянний) — *щоби їхні мрії утопити у їхній власній крові* (І. Багрянний); *часом їх назви складаються в непристойну аббревіатуру* (Л. Костенко) — *Хай настає їхній час, їхня ера, їхній Золотий Вік!* (Л. Костенко)¹ та ін.

Отже, тривалий час між займенниками *їх* і *їхній* існувала конкуренція. Форма *їх* мала ширшу історичну традицію, тоді як *їхній* поступово зміцнювала позиції в літературній нормі ХХ ст. Наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. перевага закріпилася за формою *їхній*, що відображено в академічних граматиках, довідниках і словниках. У сучасній лінгвістичній практиці та стилістичних рекомендаціях для вираження належності норми вимагають уживання лише присвійного прикметника *їхній* [О. Скопненко Мовний блог].

У російській мові слово *ихний* уперше засвідчено в жалуваній грамоті царя Федора Івановича Строгановим 1591–1599 рр.: *Что они нам были челом, а сказали, что в прошлом в 94-м году взято у них на нас для Сибирские дороги отцов ихних вотчина городок и остроги* [Добрушина, Сичинава 2015, с. 42]. Його ускладнений суфіксом *-н-* варіант (*ихниный*) з’явився ще раніше, 1574 р. (СРЯ 6, с. 358). Отже, поява і входження присвійного прикметникового займенника *ихний* у діалекти як альтернатива форми родового відмінка *их* проходили в XVII–XVIII ст. [Добрушина 2013, с. 183]. У XIX ст. займенник *ихний* набув широкого розповсюдження в мовленні носіїв російської літературної мови, а з II пол. XIX ст. через художню літературу потрапив у писемні тексти, активно використовувався й, очевидно, був на межі входження у нормативну мову [Добрушина, Сичинава 2015, с. 52]. У 2-й чверті ХХ ст. форму *ихний* було визнано ненормативною і внаслідок нормативістських зусиль радянських лінгвістів до кінця 3-ї чверті ХХ ст. її остаточно стали сприймати як просторічну [Добрушина, Сичинава 2015, с. 52].

У сучасній білоруській мові форми *їх* та *їхні* є рівноправними, до того ж *їхні* має рідковживаний варіант *їхны*, який кваліфікують як «областний» (ТСБМ 2, с. 565). Форма *їхні* починає вживатися з II пол. XIX ст., зокрема її зафіксовано в «Мужицкой правде» К. Калиновского (1863) [Добрушина,

¹ Приклади взято з лінгвістичного порталу mova.info.

Сичинава 2015, с. 49]. Цей варіант не мав стилістичного обмеження («простонародності») й уживався як нейтральний присвійний займенник.

У польській мові форму *ichni* збережено, однак її вживають рідко, вона має пізнє походження і просторічний ненормативний характер [Doroszewski 1952, s. 35; WSJP].

Очевидно, прагнення уникнути неоднозначності невідмінюваних форм і узгодити морфологічні та синтаксичні структури стало поштовхом до кодифікації прикметникових присвійних займенників у літературних українській та білоруській мовах. В українській мові форма *їхній* з'явилася пізніше, ніж у російській, однак поступово витіснила форму *їх*, ставши єдиним нормативним варіантом. У сучасній білоруській мові займенник *їхні*, який у лінгвістичній науці часто кваліфікують як розмовний, фактично функціонує без стилістичних обмежень.

Зіставлення й аналіз мовних фактів, відображених у писемних пам'ятках української мови різних історичних епох, дають підстави для таких узагальнень:

1. Присвійні займенники першої та другої особи однини, а також зворотного займенника (*мій, твій, свій*) сформувалися ще в праслов'янській період від основ особових займенників (**mo-*, **tvo-*, **svo-*) за допомогою і.-є. детермінатива *-jō-* / *-jā-* із подальшим закономірним переходом [o] в [i] в українській мові.

2. Присвійні займенники першої та другої особи множини (*наш, ваш*) утворилися ще в праслов'янську добу від форми родового відмінка множини особових займенників (**nasъ*, **vasъ*) за допомогою детермінативів *-jō-* / *-jā-* із закономірною зміною [s] + [j] на [š] та наступним ствердінням кінцевого шиплячого приголосного.

3. У східнослов'янських мовах присвійні форми третьої особи з'явилися пізніше: замість них уживали незмінювані родові форми від вказівних займенників *и, ю, ја*.

4. Український присвійний займенник третьої особи множини *їхній* — пізніше новоутворення, що постало внаслідок ускладнення форми *їх* прикметниковим суфіксом *-н-* та флексією *-ій*. Початково цей варіант мав розмовний характер, однак у ХХ ст. його було закріплено як нормативну форму літературної мови.

5. Еволюція присвійних займенників в українській мові відбивала загальні закономірності розвитку слов'янської дериваційної системи та прагнення до морфологічного розмежування форм особовості й присвійності.

ДЖЕРЕЛА

- АО** — Акти села Одрехови / упоряд. І.М. Керницький, О.А. Купчинський; відп. ред. Л.Л. Гумецька. Київ: Наукова думка, 1970. 260 с.
- АППС 2** — Акти Полтавського полкового суду 1683–1750. Збірник актових документів. Кн. 2 / підгот. до вид. Л.А. Москаленко; відп. ред. Г.В. Воронич. Київ: КММ, 2017. 568 с.
- АрхЮЗР** — Архивъ Югозападной Россіи, издаваемый Временною комиссією для разбора древнихъ актовъ. Кіевъ, 1859–1914. Ч. 1–8.
- АУМ** — Атлас української мови: у 3 т. / редкол.: І.Г. Матвіяс (голова) та ін. Київ: Наукова думка, 1984–2001. Т. 1–3.
- АЮЗР** — Акты, относящіеся къ исторіи Южной и Западной Россіи, собранные и изданные Археографическою комиссією. СПб., 1863–1892. Т. 1–15.
- БЕР** — Български етимологичен речник / ред. В.И. Георгиев, И. Дуриданов София: Академично издателство «Проф. Марин Дринов», 1971–. Т. 1–.
- Б.-Н.** — Білецький-Носенко П. Словник української мови / підгот. до вид. В.В. Німчук. Київ: Наукова думка, 1966. 423 с.
- ВГ** — Волинські грамоти XVI ст. / упоряд.: В.Б. Задорожний, А.М. Матвієнко; відп. ред. В.В. Німчук. Київ: Наукова думка, 1995. 246 с.
- Волинь** — Українське повсякдення ранньомодерної доби: збірник документів. Вип. 1: Волинь XVI ст. Київ: Фенікс, 2014. 776 с.
- ГЄ 1264–1301** — Георгієве (Галицько-Волинське) Євангеліє 1264–1301 років. *Німчук В. Хрестоматія з історії української мови X–XIII ст.* Київ–Житомир, 2015. С. 276–289.
- Гр. 1404** — Закарпатська грамота 1404 р. – Національний архів Угорщини (Magyar Nemzeti Levéltár), Q 10, DL 42811.
- Гр. XIV** — Грамоти XIV ст. / упоряд., вст. ст., комент., словопоказч. М.М. Пещак; відп. ред. В.М. Русанівський. Київ: Наукова думка, 1974. 256 с.
- ГРАК** — Генеральний регіонально анотований корпус української мови. URL: https://parasol.vmguest.uni-jena.de/grac_crystal/#concordance.
- Грінченко** — Словарь української мови: у 4 т. / упоряд. Б. Грінченко. Київ, 1907–1909. Т. 1–4.
- Дарча С. Винца** — Микитась В.Л., Чучка П.П. Дві закарпатські оригінальні пам'ятки початку XV ст. *Мовознавство*. 1968. № 1. С. 62–68.
- Де-Воллан** — Угро-русскія народныя пѣсни. Собраны д. чл. Г.А. Де-Волланомъ. С.-Петербургъ: Типографія Министерства внутреннихъ дѣлъ, 1885. 261 с.
- Дн. Марк.** — Дневникъ генеральнаго подскарбія Якова Марковича (1717–1767 гг.) / под ред. Ал. Лазаревскаго. Кіевъ. Ч. 1: 1717–1725. 1893; Ч. 2: 1726–1729. 1895; Ч. 3: 1730–1734. 1897.
- ЕСУМ** — Етимологічний словник української мови: у 7 т. / гол. ред. О.С. Мельничук. Київ: Наукова думка, 1982–2012. Т. 1–6.
- Є. Нег.** — Новий Завіт в перекладі В. Негалевського. 1581. – Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського, Ф. 307, од. зб. 421.
- Жел.** — Малорусско-німецкий словарь: у 2 т. / уложили Є. Желеховский, С. Недільский. Львів, 1885–1886. Т. 1–2.
- Закревський** — Старосвѣтскій бандуриста. Кн. 3: Словарь малороссійскихъ идіомовъ / сост. Н. Закревскій. Москва, 1861. С. 245–628.

- Лл. Сл.** — Розов Н.Н. Синодальный список сочинений Иллариона – русского писателя XI в. *Slavia*. Praha, 1963. Roč. XXXII, seš. 2. S. 141–175.
- КЗК** — Кременецька земська книга 1578 року / підгот. до вид. Л.В. Яшук; відп. ред. В.М. Мойсієнко, В.Д. Собчук. Кременець, 2018. 300 с.
- ККПС** — Книга Київського підкоморського суду (1584–1644) / підгот. Г.В. Боряк [та ін.]; відп. ред. В.В. Німчук. Київ: Наукова думка, 1991. 344 с.
- КР** — Кормча Рязанська 1284 р. – ГПБ, Ф. П. I, 1, 402 л.
- Левицький** — Бурлачка. Повість І. Левицького. Київ: Тип. С.В. Кульженко, 1880. 223 с.
- Леся Українка, Одно слово** — Леся Українка. Одно слово: оповідання тубільця з півночі. Київ: Час, 1908. 12 с.
- Льк.** — Лькарство на ѿспалый оумысль чоловѣчій / підгот. до вид. В.М. Мойсієнко [та ін.]. Житомир, 2017. Т. 2: Метаграфований текст. 179 с.
- ЛРК** — Лохвицька ратушна книга другої половини XVII ст.: зб. актових док. / підгот. до вид. О.М. Маштабей, В.Г. Самійленко, Б.А. Шарпило; відп. ред. І.П. Чепіга. Київ: Наукова думка, 1986. 221 с.
- ЛС** — Літопис Самовидця / підгот. Я.І. Дзира. Київ: Наукова думка, 1971. 207 с.
- Максимович** — Малороссійскія пѣсни, изданныя М. Максимовичемъ. Москва: въ Типографіи Августа Семена, при Императорской Медико-Хирург. Академіи, 1827. XXXVI, 9, 234 с.
- МС** — Апракос Мстислава Великого / изд. подгот. Л.П. Жуковская, Л.А. Владимирова, Н.П. Панкратова; под ред. Л.П. Жуковской. Москва: Наука, 1983. 527 с.
- Молдован** — Молдован А.М. Пять новонайденных украинских грамот конца XIV – начала XV в. *Лингвистическое источниковедение и история русского языка. 2000* / под ред. А. Молдована, В. Калугина. Москва, 2000. С. 261–276.
- Нечуй-Левицький 1956** — Нечуй-Левицький Іван. Твори в чотирьох томах. Київ: Державне вид-во художньої літератури, 1956.
- НКРЯ** — Национальный корпус русского языка. URL: <http://www.ruscorpora.ru>.
- Номис** — Українські приказки, прислів'я и таке инше: збірники О.В. Марковича и других / спорудив М. Номис. С.-Петербург: В друкарнях Тиблена и комп. И. Куліша, 1864. VII, 304, XVII с.
- Огієнко** — Огієнко І. Український стилістичний словник: підручна книжка для вивчення української літературної мови. Львів: Друкарня НТШ, 1924. 496 с.
- ОЛЗ** — Опис Луцького замку. Луцьк, 1552. – РГАДА, ф. 389 (Литовська метрика), од. зб. 563, арк. 157 зв.–192.
- Панькевич** — Панькевич І. Матеріали до історії мови південнокарпатських українців. *Науковий збірник Музею української культури в Свиднику*. Пряшів: Братиславське словацьке педагогічне видавництво, 1970. Т. 4. Кн. 2.
- ПВЛ 1116** — Повѣсть времяньныхъ лѣтъ. *Полное собрание русских летописей. Т. 1: Лаврентьевская летопись*. 2-е изд. Ленинград: Изд-во АН СССР, 1926–1928. Стлб. 1–29.
- ПС** — Пересопницьке Євангеліє, 1556–1561: Дослідження. Транслітерований текст. Словопоказчик. 2-ге вид., допов. / до вид. підгот. І.П. Чепіга, Л.А. Гнатенко; наук. ред. В.В. Німчук. Київ, 2011. 700 с.

- ПЛ** — Приватні листи XVIII ст. / підгот. В.А. Передрієнко; відп. ред. М.А. Жовтобрюх. Київ: Наукова думка, 1987. 173 с.
- ПМ** — «Поученьє» В. Мономаха. *Полное собрание русских летописей. Т. 1: Лаврентьевская летопись*. 2-е изд. Ленинград: Изд-во АН СССР, 1926–1928. Стлб. 240–256.
- ПОС 13** — Псковский областной словарь с историческими данными. Вып. 13 / под ред. Л.Я. Костючок, И.С. Лутовиновой, Д.М. Поцепни, М.А. Тарасовой. Санкт-Петербург: Издательство С.-Петербургского университета, 2003. 505 с.
- Прав. сл.** — Голоскевич Г. Правописний словник (за нормами Українського правопису Всеукраїнської Академії Наук). Харків, 1929. 628 с.
- ПСРЛ II** — Ипатьевская лѣтопись. *Полное собрание русских лѣтописей. Т. 2: Ипатьевская лѣтопись*. 2-е изд. Санкт-Петербург: Типографія М.А. Александрова, 1908. XVI с. 938 стлб. 87 с.
- Розов** — Розов В. Українські грамоти. Т. 1: XIV в. і перша половина XV в. Київ: УАН, 1928. 75 с.
- РУАС** — Російсько-український словник / за ред. А. Кримського, С. Єфремова; підгот. О. Телемко. Київ, 2007. (Електронна версія).
- СБГ** — Онишкевич М.Й. Словник бойківських говірок: у 2 ч. Київ: Наукова думка, 1984. Ч. 1–2.
- СРНГ** — Словарь русских народных говоров. Ленинград, 1965–. Вып. 1–.
- СРУ** — Словарь російсько-український: у 4 т. / збір. і впор. М. Уманець і А. Спілка. Львів, 1893–1898.
- СРЯ** — Словарь русского языка XI–XVII вв. Москва: Наука, 1975–2008. Вып. 1–28.
- СУМ** — Словник української мови: в 11 т. / за ред. І.К. Білодіда. Київ: Наукова думка, 1970–1980.
- СУМ 16–17** — Словник української мови XVI – першої половини XVII ст.: у 28 вип. / редкол.: Д. Гринчишин (відп. ред.) [та ін.]. Львів, 1994–. Вип. 1–.
- ТСБМ** — Тлумачальны слоўнік беларускай мовы: у 5 т. / пад агул. рэд. акад. АН БССР К.К. Атраховича (Кандрата Крапівы). Мінск: Беларуская Савецкая Энцыклапедыя, 1977–1984. Т. 1–5.
- УГр. XV** — Українські грамоти XV ст. / підгот. тексту, вст. ст. і комент. В.М. Русанівського; відп. ред. М.М. Пещак. Київ: Наукова думка, 1965. 162, [1] с.
- Удварі** — Удвари И. Собрание источников для изучения русинской письменности. II. Епископы Гавриил Блажовский, Мануил Ольшавский, Иоанн Брадач и их время. Ниредьхаза, 2005. 227 с.
- Уж. 1645** — Граматика слов'янська І. Ужевича / відп. ред. М.А. Жовтобрюх; уклад. І.К. Білодід, Є.М. Кудрицький. Київ: Наукова думка, 1970. XXVI, 72, 86, 114 с.
- Уж. II.** — Колесса О. Ужгородський «Полѣставъ» у пергамінівій рукописі XIV в. *Записки НТШ*. Львів, 1925. Т. 141–143. С. 1–59.
- УЄ №31** — Учительне Євангеліє. З території Бойківщини, к. XVI ст. – Рукописний відділ ЛННБ України ім. В. Стефаника, ф. 1, № 31.
- УЄ Кал.** — Єв(г)ліє ѳчителное албо Казана на кождѣю Н(д)лю и Свата оурочистыѳ. Пре(з) С(т). ѿ(т)ца нѣшего Калліста ... по грецкѣ написано,.. на рѣскій переложеное ... повеленіє(м) Петра Могилы. Київ, 1637.

- ЭСБМ** — Этымалагічны слоўнік беларускай мовы / рэд. В.У. Мартынаў, Г.А. Цыхун, Р.М. Малько. Мінск: Навука і тэхніка, 1978–. Т. 1–.
- ЭССЯ** — Этимологический словарь славянских языков: Праславянский лексический фонд / под ред. О.Н. Трубачева, А.Ф. Журавлева, Ж.Ж. Варбот. Москва: Наука, 1974–. Вып. 1–.
- AS** — Radzimiński Z., Skobielski P., Gorczak B. Archiwum ksiąg Lubartowiczów Sanguszków w Sławucie. Lwów: Z drukarni Instytutu Stauropigiańskiego, 1887–1910. Т. 1–7.
- BD** — Documentele lui Ștefan cel Mare / publicate de I. Bogdan. București, 1913. Vol. 1–2.
- Brückner** – Brückner A. Słownik etymologiczny języka polskiego. Kraków, 1927. Т. 1–2.
- Cost.** — Documentele moldovenesti înainte de Ștefan cel Mare / publicate de Mihai Costăchescu. Iași, 1931–1932. Vol. 1–2.
- Rejzek** — Rejzek J. Český etymologický slovník. Praha: Leda, 2012. 752 s.
- Skok** — Skok P. Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika. Zagreb: Jugoslavenska Akademija Znanosti i Umjetnosti, 1971–1973. Kn. 1–3.
- WSJP** — Wielki słownik języka polskiego. URL: <https://wsjp.pl/haslo/podglad/94603/ichni>.

LEGEND

- AO** — Kernytskyi, I.M., Kupchynskyi, O.A. (Eds.). (1970). *Acts of the village of Odrekhov*. Kyiv: Naukova dumka (in Ukrainian).
- АППС 2** — Moskalenko, L.A. (Ed.). (2017). *Acts of the Poltava Regimental Court 1683–1750. Collection of official documents*. (Vol. 2). Kyiv: KMM (in Ukrainian).
- АрхЮЗР** — *Archive of the South-Western Russia, published by the Temporary Commission for the Analysis of Ancient Acts (1859–1914)*. (Parts 1–8). Kyiv (in Ukrainian).
- АУМ** — Matviias, I.H. et all (Ed.). (1984–2001). *Atlas of the Ukrainian Language: in 3 vols*. Kyiv: Naukova dumka (in Ukrainian).
- АЮЗР** — *Acts relating to the history of Southern and Western Russia, collected and published by the Archaeographic Commission (1863–1892)*. (Vols. 1–15). St. Petersburg (in Ukrainian).
- БЕР** — Georgiev, V.I., Duridanov, I. (Eds.). (1971–). *Bulgarian Etymological Dictionary*. (Vols. 1–). Sofia: BAS (in Bulgarian).
- Б.-Н.** — Nimchuk, V.V. (Ed.). (1966). *Biletskyi-Nosenko P. Dictionary of the Ukrainian language*. Kyiv: Naukova dumka (in Ukrainian).
- ВГ** — Zadorozhnyi, V.B., Matviienko, A.M. (Eds.). (1995). *Volyn charters of the 16th century*. Kyiv: Naukova dumka (in Ukrainian).
- Волинь** — *Ukrainian everyday life in the early modern period: A collection of documents. Vol. 1: Volyn in the 16th century* (2014). Kyiv: Feniks (in Ukrainian).
- ГЄ 1264–1301** — St. George's (Galician-Volyn) Gospel of 1264–1301. Nimchuk, V. (2015). *A textbook on the history of the Ukrainian language of the 10th–13th centuries* (pp. 276–289). Kyiv–Zhytomyr (in Ukrainian).
- Гр. 1404** — *Transcarpathian charter of 1404*. – National Archives of Hungary, Q 10, DL 42811 (in Ukrainian).
- Гр. XIV** — Peshchak, M. (Ed.). (1974). *Charters of the 14th century*. Kyiv: Naukova dumka (in Ukrainian).
- ГРАК** — General Regionally Annotated Corpus of the Ukrainian Language. URL: https://parasol.vmguest.uni-jena.de/grac_crystal/#concordance.

- Грінченко** — Hrinchenko, B. (1907–1909). *Dictionary of the Ukrainian language: in 4 vols.* Kyiv (in Ukrainian).
- Дарча С. Винца** — Mykytas, V., Chuchka, P. (1968). Two Transcarpathian original monuments of the beginning of the 15th century. *Movoznavstvo, 1*, 62–68 (in Ukrainian).
- Де-Воллан** — *Ugro-Russian folk songs collected by G.A. De-Vollan.* (1885). St. Petersburg (in Ukrainian).
- Дн. Марк.** — Lazarevskiy, Al. (Ed.). (1893–1897). *Diary of General Sub-treasurer Yakov Markovych (1717–1767).* (Vols. 1–3). Kyiv (in Ukrainian).
- ЕСУМ** — Melnychuk, O.S. (Ed.). (1982–2012). *Etymological dictionary of the Ukrainian language: in 7 vols.* (Vols. 1–6). Kyiv: Naukova dumka (in Ukrainian).
- Є. Нег.** — *New Testament translated by V. Negalevskiy.* 1581. – Institute of Manuscripts of the V.I. Vernadskiy National Library of Ukraine, F. 307, item collection 421 (in Ukrainian).
- Жел.** — Zhelekhovskiy, Ye., Nedilskiy, S. (Eds.). (1885–1886). *Ukrainian-Germmany Dictionary: in 2 vols.* Lviv (in Ukrainian).
- Закревський** — Zakrevskiy, N. (Ed.). (1861). *Old World Bandurist. Book 3: Dictionary of Ukrainian idioms* (pp. 245–628). Moscow (in Ukrainian).
- Лл. Сл.** — Rozov, N.N. (1963). Synodal list of works of Illarion – Russian writer of 11th century. *Slavia, XXXII, 2*, 141–175 (in Church Slavonic).
- КЗК** — Yashchuk, L.V. (Ed.). (2018). *Kremenets land register of 1578.* Kremenets (in Ukrainian).
- ККПС** — Boriak, H.V. (Ed.). (1991). *Book of the Kyiv Subcommunity Court (1584–1644).* Kyiv: Naukova dumka (in Ukrainian).
- КР** — *Ryazan helm 1284 – GPB, F. P. I, 1, 402 l* (in Ukrainian).
- Левицький** – *Burlachka. A story by I. Levytskyi* (1880). Kyiv: Typ. S.V. Kulzhenko (in Ukrainian).
- Леся Українка, Одно слово** — Lesia Ukrainka. (1908). *One word: the story of a native from the north.* Kyiv: Chas (in Ukrainian).
- Льк.** — Moisiienko, V.M. (Ed.). (2017). *Likarstvo na ospalyi umysl cholovychyi.* Vol. 2: Metagraphed text. Zhytomyr (in Ukrainian).
- ЛРК** — Mashtabei, O.M., Samiilenko, V.H., Sharpylo, B.A. (Eds.). (1986). *Lokhvitsa town hall book of the second half of the 17th century.* Kyiv: Naukova dumka (in Ukrainian).
- ЛС** — Dzyra, Ya.I. (Ed.). (1971). *The Chronicle of Samovydet.* Kyiv: Naukova dumka (in Ukrainian).
- Максимович** — *Ukrainian songs, published by M. Maksimovich* (1827). Moscow (in Ukrainian).
- МЄ** — Zhukovskaya, L.P., Vladimirova, L.A., Pankratova, N.P. (Eds.). (1983). *Aprakos of Mstislav the Great.* Moscow: Nauka (in Church Slavonic).
- Молдован** — Moldovan, A.M. (2000). Five newly discovered Ukrainian charters from the end of the 14th – beginning of the 15th century. Moldovan, A., Kalugin, V. (Eds.), *Linguistic source studies and history of the Russian language. 2000* (pp. 261–276). Moscow (in Ukrainian, Russian).
- Нечуй-Левицький 1956** — Nechui-Levytskyi Ivan. (1956). *Works in four volumes.* Kyiv: Derzhavne vyd-vo khudozhnoi literatury (in Ukrainian).
- НКРЯ** — *National Corpus of the Russian Language.* URL: <http://www.ruscorpora.ru>.

- Номис** — Nomys, M. (Ed.). (1864). *Ukrainian sayings, proverbs and such: collections of O.V. Markovich and others*. St. Petersburg (in Ukrainian).
- Огієнко** — Ohienko, I. (1924). *Ukrainian stylistic dictionary: a handy book for studying the Ukrainian literary language*. Lviv: Drukarnia NTSh (in Ukrainian).
- ОЛЗ** — *Description of Lutsk Castle*. Lutsk, 1552. – Central Archives of the Russian Federation, f. 389 (Lithuanian metrics), unit of collection 563, sheets 157 vol.–192 (in Ukrainian).
- Панькевич** — Pankevych, I. (1970). Materials on the history of the language of South Carpathian Ukrainians. *Scientific collection of the Museum of Ukrainian Culture in Svydnyk* (vol. 4, book 2). Prešov: Bratislavske slovatske pedahohichne vydavnytstvo (in Ukrainian).
- ПВЛ 1116** — The Tale of Bygone Years (1926–1928). *Complete Collection of Russian Chronicles. Vol. 1: Laurentian Chronicle*. 2nd ed. (columns 1–29). Leningrad (in Old Ukrainian).
- ПС** — Chepiga, I.P., Hnatenko, L.A. (Eds.). (2011). *Peresopnytske Evangelie, 1556–1561: Research. Transliterated text. Word index*. 2nd ed. Kyiv (in Old Ukrainian).
- ПЛ** — Peredriienko, V.A. (Ed.). (1987). *Private letters of the 18th century*. Kyiv: Naukova dumka (in Ukrainian).
- ПМ** — “Teaching” by V. Monomakh (1926–1928). *Complete Collection of Russian Chronicles. Vol. 1: Laurentian Chronicle*. 2nd ed. (columns 240–256). Leningrad (in Old Ukrainian).
- ПОС 13** — Kostyuchok, L.Ya., Lutovinova, I.S., Potsepny, D.M., Tarasova, M.A. (Eds.). (2003). *Pskov regional dictionary with historical data* (Issue 13). St. Petersburg (in Russian).
- Прав. сл.** — Holoskevych, H. (1929). *Spelling dictionary (according to the norms of Ukrainian spelling of the All-Ukrainian Academy of Sciences)*. Kharkiv (in Ukrainian).
- ПСРЛ II** — The Ipatiev Chronicle (1908). *Complete Collection of Russian Chronicles. Vol. 2: The Ipatiev Chronicle*. 2nd ed. St. Petersburg (in Old Ukrainian).
- Розов** — Rozov, V. (1928). *Ukrainian charters. Vol. 1: 14th and the first part of the 15th centuries*. Kyiv: UAN (in Ukrainian).
- РУАС** — Krymskyi, A., Yefremov, S. (Eds.). (2007). *Russian-Ukrainian dictionary* (electronic version by O. Telemko). Kyiv (in Ukrainian, Russian).
- СБГ** — Onyshkevych, M.Y. (1984). *Dictionary of Boyki dialects: in 2 parts*. Kyiv: Naukova dumka (in Ukrainian).
- СРНГ** — *Dictionary of Russian folk dialects* (1965–). (Issue 1–). Leningrad (in Russian).
- СРУ** — Umanets, M., Spilka, A. (Eds.). (1893–1898). *Russian-Ukrainian dictionary: in 4 vols*. Lviv (in Ukrainian, Russian).
- СРЯ** — *Dictionary of the Russian language of the 11th–17th centuries* (1975–2008). (Issues 1–28). Moscow: Nauka (in Russian).
- СУМ** — Bilodid, I.K. (Ed.). (1970–1980). *Dictionary of the Ukrainian language: in 11 vols*. Kyiv: Naukova dumka (in Ukrainian).
- СУМ 16–17** — Hrynchyshyn, D. et al. (Eds.). (1994–). *Dictionary of the Ukrainian language of the 16th – first half of the 17th century: in 28 issues* (Issue 1–). Lviv (in Ukrainian, Old Ukrainian).
- ТСБМ** — Atrahovich, K.K. (Ed.). (1977–1984). *Explanatory dictionary of the Belarusian language: in 5 vols*. (Vols. 1–5). Minsk: Bielaruskaja Savieckaja Encyklopedyja (in Belarusian).

- УГр. XV** — Rusanivskiy, V. (Ed.). (1965). *Ukrainian charters of the 15th century*. Kyiv: Naukova dumka (in Ukrainian).
- Удвари** — Udvari, I. (2005). *Collection of sources for the study of Rusyn writing. II. Bishops Gabriel Blazhovsky, Manuel Olshavsky, John Bradach and their time*. Niredyhaza (in Ukrainian, Russian).
- Уж. 1645** — Bilodid, I.K., Kudrytskyi, Ye.M. (Eds.). (1970). *Slavic Grammar by I. Uzhevych*. Kyiv: Naukova dumka (in Latin).
- Уж. II.** — Kolessa, O. (1925). Uzhhorod “Polustav” in a parchment manuscript of the 14th century. *Zapysky NTSH*. Lviv. Vols. 141–143. P. 1–59 (in Old Ukrainian).
- УЄ №31** — *The Teaching Gospel. From the territory of Boykivshchyna, end of 16th century.* – Manuscript Department of the LNB of the NAS of Ukraine, f. 1, No. 31 (in Old Ukrainian).
- УЄ Кал.** — *The Teaching Gospel or Sermon for Every Sunday and Holy Solemnity. Written in Greek by the Holy Father Callistos, translated into Ukrainian by order of Petro Mohyla (1637)*. Kyiv (in Ukrainian).
- ЭСБМ** — Martynov, V.U., Tsykhun, G.A., Malko, R.M. (Eds.). (1978–). *Etymological dictionary of the Belarusian language* (Vol. 1–). Minsk: Navuka i technika (in Belarusian).
- ЭССЯ** — Trubachev, O.N., Zhuravlev, A.F., Varbot, Zh.Zh. (Eds.). (1974–). *Etymological dictionary of Slavic languages: Proto-Slavic lexical fund* (Vol. 1–). Moscow: Nauka (in Russian).
- AS** — Radzimiński, Z., Skobielski, P., Gorczak, B. (1887–1910). *Archive of the Princes Lubartowicz-Sanguszko in Slavuta* (Vols. 1–7). Lviv: Z drukarni Instytutu Stauropigiańskiego (in Old Ukrainian, Polish).
- BD** — Bogdan, I. (1913). *The documents of Stephen the Great* (Vols. 1–2). Bucharest (in Old Ukrainian, Romanian).
- Brückner** — Brückner, A. (1927). *Etymological dictionary of the Polish language* (Vols. 1–2). Cracow (in Polish).
- Cost.** — Costăchescu, M. (Ed.). (1931–1932). *Moldavian documents before Stephen the Great* (Vols. 1–2). Iasi (in Old Ukrainian, Romanian).
- Rejzek** — Rejzek, J. (2012). *Czech etymological dictionary*. Praha: Leda (in Czech).
- Skok** — Skok, P. (1971–1973). *Etymological dictionary of the Croatian or Serbian language* (Vols. 1–3). Zagreb: Jugoslavenska Akademija Znanosti i Umjetnosti (in Croatian).
- WSJP** — The Great Dictionary of the Polish language. URL: <https://wsjp.pl/haslo/podglad/94603/ichni>.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антоненко-Давидович Б.Д. Як ми говоримо. Київ: Радянський письменник, 1970. 182 с.
2. Асенова П. Балканско езикознание: основни проблеми на балканския езиков съюз. Велико Търново: Faber, 2002. 375 с.
3. Бевзенко С.П. Історична морфологія української мови. Ужгород: Закарпатське обласне видавництво, 1960. 416 с.
4. Видоески Б. Формите на заменките (историја и географија). *Видоески Б. Дијалектите на македонскиот јазик*. Скопје, 1999. Т. 3. С. 127–174.

5. Вихованець І.Р., Городенська К.Г. Теоретична морфологія української мови / за ред. І.Р. Вихованця. Київ: Пульсари, 2004. 398 с.
6. Волк В.С. Синтаксис притяжательных местоимений и адъективная деривация. *Acta Linguistica Petropolitana: Труды Института лингвистических исследований*. Т. X. Ч. 2. СПб.: Наука, 2014. С. 510–533.
7. Гуйер О. Введение в историю чешского языка / пер. с 3-го чешского изд. А.Г. Широкова; ред., предисл. П.С. Кузнецов. Москва: Издательство иностранной литературы, 1953. 130 с.
8. Гумецька Л.Л. Нарис словотворчої системи української актової мови XIV–XV ст. Київ: Вид-во АН УРСР, 1958. 298 с.
9. Добрушина Е.Р. Норма-кодифікація проти норми-інтуїції, или двести лет вместе с «ихний». *Русский язык в научном освещении*. 2013. № 2 (26). С. 181–204.
10. Добрушина Е.Р., Сичинава Д.В. Кочующая норма, или микродиакронические происхождения слова *ихний* в русском, украинском и белорусском языках. *Вопросы языкознания*. 2015. № 2. С. 41–54.
11. Жовтобрюх М.А., Волох О.Т., Самійленко С.П., Слинько І.І. Історична граматики української мови. Київ: Вища школа, 1980. 318 с.
12. Кароткая граматыка беларускай мовы: у 2 ч. Ч. 1. Фаналогія. Марфаналогія. Марфалогія / навук. рэд. А.А. Лукашанец. Мінск: Беларуская навука, 2007. 351 с.
13. Мейе А. Общеславянский язык / пер. с франц. Москва: Изд-во иностранной литературы, 1951. 492 с.
14. Мирчев К. Историческа граматики на българския език. 3-то изд. София: Наука и изкуство, 1978. 304 с.
15. Самійленко С.П. Нариси з історичної морфології української мови. Ч. 2: посібник. Київ: Вища школа, 1970. 190 с.
16. Сидоренская И.Д. Некоторые наблюдения над словообразованием неличных местоимений в псковских говорах. *Доклады на конференции по региональной лексикографии, 29–31 марта 1960 г. в г. Псков*. С. 9–16.
17. Синявський О. Норми української літературної мови. Львів: Українське видавництво, 1941. 363 с.
18. Скопненко О. Мовний блог. URL: <https://lnk.ua/J4PRyY7Vz>.
19. Сучасна українська літературна мова: Морфологія / відп. ред. В.М. Русанівський. Київ: Наукова думка, 1969. 584 с. (у тексті – **СУЛМ 1969**).
20. Długosz-Kurczabowa K., Dubisz S. Gramatyka historyczna języka polskiego. Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, 2006. 580 s.
21. Doroszewski W. Objasnienia wyrazów i zwrotów. *Poradnik Językowy*. 1952. № 3. S. 35.
22. Matasović R. Poredbenopovijesna gramatika hrvatskoga jezika. Zagreb: Matica hrvatska, 2008. 362 s.
23. Rospond S. Gramatyka historyczna języka polskiego. Warszawa: Państwowe wydawnictwo naukowe, 1979. 392 s.
24. Stieber Z. Zarys gramatyki porównawczej języków słowiańskich. Warszawa: Państwowe wydawnictwo naukowe, 1989. 264 s.

REFERENCES

1. Antonenko-Davydovych, B.D. (1970). *How We Speak*. Kyiv: Radianskyi pysmennyk (in Ukrainian).
2. Asenova, P. (2002). *Balkan linguistics: basic problems of the Balkan language union*. Veliko Tarnovo: Faber (in Bulgarian).
3. Bevzenko, S.P. (1960). *Historical morphology of the Ukrainian language*. Uzhhorod: Zakarpats'ke oblasne vydavnytstvo (in Ukrainian).
4. Vidoeski, B. (1999). Forms of pronouns (history and geography). Vidoeski, B., *The dialects of the Macedonian language* (vol. 3, pp. 127–174). Skopje (in Macedonian).
5. Vykhoanets, I.R., Horodenska, K.H. (2004). *Theoretical morphology of the Ukrainian language*. Kyiv: Pulsary (in Ukrainian).
6. Volk, V.S. (2014). Syntax of possessive pronouns and adjectival derivation. *Acta Linguistica Petropolitana*, X, 2, 510–533 (in Russian).
7. Guyer, O. (1953). *Introduction to the History of the Czech language* (transl. from the 3rd Czech edition by A.G. Shirokov). Moscow: Izdatel'stvo inostrannoy literatury (in Russian).
8. Humetska, L.L. (1958). *Essay on the word-forming system of the Ukrainian act language of the 14th–15th centuries*. Kyiv: Vyd-vo AN URSS (in Ukrainian).
9. Dobrushina, E.R. (2013). Norm-codification versus norm-intuition, or two hundred years together with “theirs”. *Russian language in scientific coverage*, 2 (26), 181–204 (in Russian).
10. Dobrushina, E.R., Sichinava, D.V. (2015). The migrating norm, or microdiachronic adventures of the word *ухний* in Russian, Ukrainian and Belarusian languages. *Voprosy yazykoznavniya*, 2, 41–54 (in Russian).
11. Zhovtobriukh, M.A., Volokh, O.T., Samiilenko, S.P., Slynko, I.I. (1980). *Historical grammar of the Ukrainian language*. Kyiv: Vyshcha shkola (in Ukrainian).
12. Lukashanets, A.A. (Ed.). (2007). *Brief grammar of the Belarusian language: in 2 parts*. Part 1. Phonology. Morphology. Minsk: Bielaruskaja navuka (in Belarusian).
13. Meje, A. (1951). *All-Slavic language* (transl. from French). Moscow: Izd-vo inostr. literatury (in Russian).
14. Mirchev, K. (1978). *Historical grammar of the Bulgarian language* (3rd ed.). Sofia: Nauka i izkustvo (in Bulgarian).
15. Samiilenko, S.P. (1970). *Essays on the historical morphology of the Ukrainian language*. Part 2: manual. Kyiv: Vyshcha shkola (in Ukrainian).
16. Sidorenskaya, I.D. (1960). Some observations on the word formation of impersonal pronouns in Pskov dialects. *Reports at the conference on regional lexicography, March 29–31, 1960 in Pskov* (pp. 9–16). Pskov (in Russian).
17. Syniavskyi, O. (1941). *Norms of the Ukrainian literary language*. Lviv: Ukrainske vydavnytstvo (in Ukrainian).
18. Skopnenko, O. *Language blog*. URL: <https://lnk.ua/J4PRyY7Vz>.
19. Rusanivskyi, V.M. (Ed.). (1969). *Modern Ukrainian literary language: Morphology*. Kyiv: Naukova dumka (in Ukrainian) (in the text – **СУЖИМ 1969**).
20. Długosz-Kurczabowa, K., Dubisz, S. (2006). *Historical grammar of the Polish language*. Warsaw: Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego (in Polish).

21. Doroszewski, W. (1952). Explanations of words and phrases. *Poradnik Językowy*, 3, 35.
22. Matasović, R. (2008). *Comparative-historical grammar of the Croatian language*. Zagreb: Matica hrvatska (in Croatian).
23. Rospond, S. (1979). *Historical grammar of the Polish language*. Warsaw: Państwowe wydawnictwo naukowe (in Polish).
24. Stieber, Z. (1989). *An outline of comparative grammar of Slavic languages*. Warsaw: Państwowe wydawnictwo naukowe (in Polish).

Ruslana Kotsa, Candidate of Sciences in Philology, Senior Researcher in the Department of History of the Ukrainian Language and Onomastics, Institute of the Ukrainian Language of the National Academy of Sciences of Ukraine

<https://orcid.org/0000-0002-2074-2250>

e-mail: rgomonai@ukr.net

FORMATION OF THE CATEGORY OF POSSESSIVE PRONOUNS IN THE UKRAINIAN LANGUAGE

The article presents a comprehensive historical and derivational analysis of the possessive pronouns of the Ukrainian language, tracing the evolution of their forms from the Proto-Slavic period to Modern Ukrainian. Drawing on a wide corpus of written sources, the study examines the structural and semantic features as well as the functional and stylistic uses of the possessive pronouns *мій, твоїй, своїй*, the third-person forms *його, її, їхній*, and the plural pronouns *наш, ваш* together with their derivatives across different stages of language development. The formal models underlying all attested forms are identified, and their semantic nuances, grammatical properties, and domains of usage are characterized. Special attention is devoted to the possessive pronouns of the third person — particularly their etymology, morphological structure, and syntactic functions — as well as to the identification of archaic and innovative features and the degree of their correspondence to or divergence from cognate forms in other Slavic languages.

Keywords: pronouns, word formation, Ukrainian language, diachrony.

Отримано редакцією журналу / Received: 05.09.2025

Прорецензовано / Revised: 15.09.2025

Схвалено до друку / Accepted: 19.12.2025